

zah, nimamo poguma, da bi to tudi zapisali v bojazni, da ni mogoče dovolj dokumentirati. Bistveno pa je, da v virih teh podatkov sploh ne iščemo, ker se nam zdijo irelevantni spričo »družbe«. Če pa že koga opisujemo, gre zgolj za poveljevanje njegovih dobrih lastnosti, saj gre za ljudi, ki so na oblasti: požrtvovalen, tovariški, iskren, predan itd., kljub veliki količini kritike in samokritike, značilne za prvo obdobje realsocializma in za NOB.

Ad 11. Najbrž je napačno videti samo dva ekstrema – veliko dejanje: tragedija. Narodno-osvobodilni boj je bil nedvomno veliko dejanje, če je bil »narodnoosvobodilni«. Obenem je bil tragedija že zato, ker je bil »boj«, ki seje smrt na vseh koncih in krajih. Državljska vojna ni bila le v »mnogocem«, temveč zgolj ideološko pogojena, tudi glede na to, s kom je kdo sodeloval. Narodnoosvobodilnemu boju lahko odvzame državljanska vojna veličino le, če bo znanstveno dokazano, da mu ni šlo za narodno osvoboditev. Tudi dejstvo, da je šlo tudi za spremembo družbenega reda, za revolucijo, ne zmanjšuje veličine narodnoosvobodilnih prizadevanj. Že res, da je NOB vodila komunistična stranka, ki je peljala Slovenijo in Jugoslavijo naravnost v totalitarni režim. Posledica NOB je bil torej totalitarizem. Toda pripadniki NOB, in teh ni jih bilo malo, tudi skojevci in komunisti, zanj nismo vedeli. Vedeli smo le za »zarjo, ki prihaja z vzhoda«. Revolucija in kontrarevolucija ali državljanska vojna po mojem ne jemljejo veličine narodnoosvobodilnemu poletu, zlasti če so z njim prepleteni. Še najbolj smo NOB razvrednotili sami z njenim pretiranim poveljevanjem in zlasti z zamolčevanjem slabosti – zločinov. Tudi francoska revolucija je pobijala, tudi nedolžne, pa bo vseeno ostala v zgodovini »veliko dejanje«. To pa ne izključuje potrebe po reviziji zgodovine NOB ali predvsem po njeni dopolnitvi še z drugih zornih kotov in zlasti z enakovredno proučitvijo zgodovinskega dogajanja v drugem delu slovenskega naroda.

Mag. Žarko
Lazarevič

Zgodovina slovenskega vsakdana

Vaše povabilo k sodelovanju me je razveselilo in obenem spravilo v zadrego. Razveselilo zato, ker odpira vprašanja, ki dosedaj, kljub različnim poskusom, še niso bila ustrezno domišljena, so pa vsekakor izjemnega pomena za nadaljnjo usmeritev slovenskega zgodovinopisja. Zadrego pa čutim kot mlad zgodovinar, ki je šele na začetku raziskovalnega dela. Čutim namreč, da nimam še vseh potreb-

nih izkušenj, ki so nujne za tehten teoretičen razmislek, kar na splošno pogršam v slovenskem zgodovinopisju. Zato bom v nadaljevanju podal le nekaj misli, ki so se mi utrile ob branju, za razmišljanje zelo spodbudnih vprašanj. Upam, da bom s tem vsaj malo prispeval k razrešitvi zastavljenih dilem.

Zgodovina naj bi, kar že sama beseda pove, obravnavala vse, kar se je zgodilo, obravnavala naj bi torej vsa področja človeške preteklosti. Seveda se ob tem zastavlja dilema nujnosti oziroma nepotrebnosti časovne distance. Tako pritrtilen kot tudi nikalen odgovor sproža nova vprašanja. Zato mislim, da je odgovor, tako kot mnogokrat v življenju, nekje vmes. Za

»dokončno« presojo kakega obdobja je nujno, da se procesi, ki so uravnavali življenje ljudi nekega časa, kar zgodovinarji pravzaprav preučujemo in tolmačimo, končajo. Tako menim, da je možno napisati zgodovino Slovenije do začetka osemdesetih let, ko se v naši družbi pričenejo intenzivneje nakazovati procesi in dogajanja, ki so privedla do letošnjih sprememb na družbenem in političnem prizorišču v Sloveniji. Seveda se je potrebno zavedati, da takšna zgodovinarska raziskava ne bo mogla biti »popolna« in v strokovnem merilu zadovoljiva, saj bo omejena z nedostopnostjo velikega števila relevantnih virov. Kljub temu pa bi bila v širši nestrokovni javnosti nedvomno zaželena in dobra osnova za nadaljnje delo. Lep tovrstni primer je knjiga pokojnega profesorja Metoda Mikuža *Slovenci v stari Jugoslaviji*, ki je kljub vsem pomanjkljivostim še dandanes nepogrešljiva in žal tudi nepresežena. Na tako mnenje je vedno možno ugovarjati, da zgodovinar ne more ustrezno (t.j. objektivno) ocenjevati časa, v katerem živi oziroma ga je podoživljal, ker je vse preveč pod vplivom tedanjih družbenih tokov in razmišljanj. Ko pa problem pogledamo z druge strani, ugotovimo, da ima pravzaprav prednost, ker pozna duha časa, ki mu omogoča lažjo izluščitev vzrokov in posledic določenega dogodka, ideje, trenda v razvoju in podobno; za to je pri starejših obdobjih potrebno veliko več potrpežljivosti.

Prav zaradi pomislekov mnogih zgodovinarjev, da ni možno strokovno neoporečno raziskovati naše polpretekle dobe, čutimo danes, zlasti pri zgodovinopisju povojnega razdobja, velike praznine. Tu pa se odpira prostor, ki ga z vidika javnega mnenja uspešno zapolnjujejo literati in publicisti, ker jih pač ne vežejo zahteve in pravila strokovnega zgodovinarskega dela in jim je dovoljeno marsikaj, česar poklicnim zgodovinarjem ni. Navsezadnje to niti ne bi smelo biti slabo, temveč bi moralo zgodovinarje spodbujati, da bi se oglašali v javnosti s svojimi izsledki o tistem problemu. Vedeti pa moramo, da imajo in bodo imela literarna in publicistična dela večji vpliv na javno mnenje kot znanstvena zgodovinarska zaradi lažjega in poljudnega stila ter abstrahiranja mnogih dejstev, katerim se zgodovinar ne more in ne sme odreči, če želi biti nepristranski.

Nepriustranskost pa je tista osnovna zahteva, ki utemeljuje zgodovinarjevo delo. Ob tem se je potrebno zavedati, da so tudi zgodovinarji samo ljudje s svojimi nazori. Zaradi tega ne moremo govoriti o »čisti« nepristranskosti, temveč samo o prizadevanju približati se temu, kar komu uspe bolj, drugemu manj. To seveda velja za novejša obdobja naše preteklosti, katerih ocenjevanje je bilo do še pred nekaj leti politično pogojeno. Pri tem mislim zlasti na prvo jugoslovansko državo, vojno obdobje in socialistično Jugoslavijo. Take omejitve so razumljive, saj je povojna oblast videla in iskala svojo legitimnost v dogajanjih vojnega časa. Ker pa noben pojav v preteklosti ni brez predzgodovine, je politika zastavila zgodovinopisju nalogo, da poišče dokaze in s tem zgodovinsko opraviči takšno politiko. Od tod izhaja tolikšna usmerjenost dosedanjega zgodovinopisja novejše dobe predvsem na zgodovino delavskega gibanja, pa še to ne vsega, temveč pretežno tistega pod vplivom komunistov. Ob strani pa so ostale raziskave o strankarskem, gospodarskem, kulturnem in socialnem razvoju.

Sedanja sprememba v naravi oblasti še ne odpravlja možnosti, da se politika ne bo »vmešavala« v zgodovinarjevo presoje, ker lahko vsaka oblast preneha financirati njej nevršečne raziskave. Novo kvalitetno spremembo vidim predvsem v tem, da bodo ob enakopravni dostopnosti virov vsem zainteresiranim raziskovalcem lahko obstajale različne interpretacije prete-

klosti. Bralci naj presojajo na osnovi argumentacije o umestnosti posameznih videnj naše preteklosti. Zdi se mi verjetno in tudi pravilno, da se bo vrednotenje naše zgodovine spremenilo, ker bodo novi, mladi zgodovinarji, izobraženi in formirani v drugačni družbeni klimi, videli in iskali v preteklih dogajanjih druge poudarke in značilnosti, to pa bo nedvomno vplivalo na njihove vrednostne sodbe.

Glede zastavljenih vprašanj o pravilnosti odločitve Slovencev o odcepi-tvi od habsburške monarhije mislim, da se mnenje zgodovinarjev ne bo bistveno spremenilo. Slovenci so se s tem dejanjem prvič znašli v položaju, da so jih upoštevali kot kolikor toliko enakopravnega sogovornika in da so lahko veliko bolj kot dotedaj odločali o svojem nadaljnjem življenju. Seveda so v novo državno skupnost stopali z veliko iluzijami, ki se niso uresničile in je zato bilo kasnejše spoznanje o neuresničenem snu toliko bolj boleče. Ne smemo pa zanemariti dejstva, da so se Slovenci v Jugoslaviji, osvobojeni germanizatorskega pritiska, lahko prvič posvetili izgrajevanju kompletne gospodarske, kulturne in izobraževalne strukture, katero potrebuje vsak narod, če želi obstajati. Normalno je, da so Slovenci pred to odločitvijo imeli in tudi iskali druge opcije, vendar ni na zgodovinarjih, da bi presojali, »kaj bi bilo, če bi bilo«. Upoštevati moramo samo dejstva, vzroke in posledice take odločitve.

V nadaljnjih letih bo potrebno opraviti veliko analiz, ki bi zajele vsa področja delovanja Slovencev v prvi jugoslovanski državi. Tem bolj zato, ker brez ustreznega poznavanja dogajanja in ideologij tega časa, zlasti tridesetih let, katerega je Andrej Mitrovič lucidno označil za »čas nestrpnih«, ni moč v celoti razumeti tudi kasnejših dogodkov med okupacijo. Oboroženi s takimi spoznanji bomo lažje razumeli tudi vzroke za državljansko vojno, ki je potekala hkrati z osvobodilnim bojem v letih druge svetovne vojne. Z osvetlitvijo vseh spornih dogodkov med vojno in tik po njej narodnoosvobodilni boj ne more izgubiti pomena, čeprav se v dogodkih tega časa prepletajo elementi osvobodilnega boja, revolucije in kontrarevolucije oziroma državljanske vojne. Saj menda Slovenci ne bodo postali edini narod, ki bi se sramoval boja proti fašizmu in nacizmu, s katerim je dokazal, da si zna navkljub svoji majhnosti ali pa ravno zato pomagati tudi sam.

Preteklost slovenskega naroda resda ni polna velikih dogajanj, je pa polna vseh tistih majhnih vsakodnevnih dogodkov in problemov, ki so tudi vredni naše pozornosti. Slovenci so prav tako kot pripadniki drugih velikih narodov živeli, se hranili, oblačili, družili, poročali, vzgajali otroke, razmišljali o sebi in drugih, gospodarili, se ukvarjali z umetnostjo in kulturo, postavljali stavbe in tovarne, modernizirali in intenzivirali proizvodnjo bodisi agrarno bodisi industrijsko in še mnogokaj. Vsa ta mala in »nespektakularna« zgodovina leži pred nami, zastrta s tančico skrivnosti v naših arhivih in knjižnicah. Le poiskati jo je treba in dvigniti kopreno z nje, da bo zaživela pred nami v vsej svoji pestrosti in raznolikosti. Obravnava take tematike pa zahteva veliko iznajdljivosti in novih pristopov. Predvsem je potrebno opustiti obravnavo naroda kot kolektiva in izpostaviti posameznika in manjše skupnosti ter jih opazovati v času in prostoru skozi navedeno tematiko.

Veliko malih in tematsko raznovrstnih študij imenovanih problemov, poleg upoštevanja vpliva političnih in gospodarskih odločitev ustreznih dejavnikov v družbi na položaj posameznika in skupnosti ter njihovo doje-

manje teh bo zgodovinarjem omogočilo tudi pisanje sintetičnih pregledov slovenske zgodovine. Prihodnjo usmerjenost slovenskega zgodovinarstva, predvsem pa svojega raziskovalnega dela, vidim prav v preučevanju te male, drugačne oziroma zgodovine vsakdanjosti.

Dr. Janko
Pleterski

Revizija zgodovine?

Filozof francoskega razsvetljenstva in revolucionar Condorcet je v svoji *Esquisse o zgodovini progressa* menil, da narava ni postavila nobene omejitve človekovim zmožnostim in da je sposobnost človekovega izpopolnjevanja zares neskončna. »Razvijanje te sposobnosti za izpopolnjevanje je odslej neodvisno od kakršne koli sile, ki bi ga želela zadržati, in progres nima druge meje, kot trajnost planeta, ki nas je narava nanj postavila« (1794). Dvesto let zgodovine po tej deklaraciji brezmejnega optimizma, vključno z vsemi revolucijami, ki so hotele doseženo izpopolnjevanje človeka pognati z velikanskimi koraki naprej, pa doživele polom, je ustvarilo položaj, v katerem se v sodobno filozofsko misel vrača dvom o ideji človekovega napredovanja, progressa. Zgodovinarju se odpira možnost, da s svojim raziskovanjem stori upehanemu človeku pomembno uslugo, če mu pokaže, da teh dvesto let vendarle ni bilo le ena sama tragedija, v kateri bi se usodna nepremakljivost bila z njim le poigrala. In če se ob tem vprašamo, kaj lahko k temu reče zgodovina na Slovenskem, ki se materialno giblje v prostoru filigranskega naroda in je zaradi tega prezaposlena z njegovim problemom, potem zagotovo lahko rečemo, da zgodovina tukaj pomembno dopolnjuje prepričanje o sposobnosti človeka za napredovanje. Problem malih narodov ni le njihovo lastno vprašanje, marveč je to vsebinska prvina progressa samega. V Evropi postaja očitno, da je suverenost vseh narodov, velikih in malih, neizogiben modus progressa. In v tem je človek na Slovenskem nedvomno napredoval. Če slovenska zgodovina temu modusu posveča toliko moči, ko se peča z lastnim narodnim primerom, je to lahko njen pravi prispevek k evropski in svetovni zgodovini. Za njeno samozavest in ambicijo je dobro, da se tega zaveda. Ob tem pa se mora vsaj toliko, če ne še bolj zavedati, da delček sam ne more spoznavati celote in da bi samoslovenska zgodovina kaj lahko ostala usodno omejena v svoji spoznavni sposobnosti in tehtnosti, če bi zanemarila obče-zgodovinske vidike in kriterije. Slovenci so zmeraj živeli v širših skupnostih, vse do današnje Jugoslavije. Zgodovina vseh teh skupnosti je tudi slovenska zgodovina in z njimi je zgodovina Slovencev še bolj evropska. Ne smemo tudi pozabljati, da je za Evropo (in široki svet) danes zgodovinska izkušnja prav takih in teh skupnosti posebej aktualna. Slovenska zgodovina, gledana izolirano, je za Evropo (in svet) droben fenomen, pomemben kvečjemu za popolnost zgodovinskega znanja. Zgodovina slovenskega naroda, njegovega nastajanja in osamosvajanja v krogu drugih